

31.1.2013

2400/2012/2036

Oikeusministeriö
Lainvalmisteluosasto

oikeusministerio@om.fi

Oikeusministeriön 12.11.2012 päivätty lausuntopyyntö; OM 18/41/2010, OM031:00/2010

KESKUSRIKOSPOLIISIN LAUSUNTO TODISTELUTOIMIKUNNAN MIETINNÖSTÄ

Lausuntopyyntö

Oikeusministeriö on viitekohdassa mainitulla lausuntopyynnöllään pyytänyt Keskusrikospoliisilta lausuntoa Todistelutoimikunnan mietinnöstä "Todistelu yleisissä tuomioistuimissa." Mietintöön liittyy selvitys "Vertailua eräistä todistusoikeudellisista kysymyksistä Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa".

LAUSUNTO

Keskusrikospoliisi lausuu asiaan liittyen seuraavaa:

Keskusrikospoliisin näkemyksen mukaan mietinnössä esitetyt uudistukset ovat pääsääntöisesti lainsäädäntöä hyvin täydentäviä ja täsmentäviä.

Keskusrikospoliisi kiinnittää kuitenkin erityistä huomiota mietinnössä käsiteltyihin alla oleviin asiakokonaisuuksiin. Näitä ovat todisteiden hyödyntämiskielto, anonyymi todistelu sekä asiantuntijaviraston antamat lausunnot.

Hyödyntämiskielto

Keskusrikospoliisi toteaa, että mietinnössä käsitelty todisteen hyödyntämiskieltoa koskevat säännökset selkeyttävät osaltaan vapaan todistelun periaatetta. Kuitenkin Keskusrikospoliisi huomauttaa, että todisteiden hyödyntämiskiellon voidaan lähtökohtaisesti katsoa olevan common law -traditioon kuuluvana Suomen oikeusjärjestelmälle vieras elementti. Common law -traditiossa näyttökysymysten arviointi kuuluu maallikoista koostuvalle jurylle, kun taas Suomessa todistusten ja todisteiden luotettavuuden arvioivat tosiasiallisesti ammattituomarit.

Edellä kerrotun perusteella on loogista, että todistelun käyttökelpoisuudelle asetetaan tiukat säännöt tilanteessa, jossa maallikot arvioivat näyttökysymyksiä, kun taas vapaan todistusharkinnan käyttäminen on perustellumpaa tilanteessa, jossa näytön arviointia suorittavat tehtävään erityisesti koulutetut tuomarit. Common law -traditiossa jury ei myöskään perustele päätöstään, kun taas Suomen oikeusjärjestelmässä tuomioistuimen on perusteltava päätöksensä ja tuomion perusteluihin kiinnitetään yhä enenevässä määrin huomiota.

Todisteen hyödyntämiskiellon sisällyttäminen oikeudenkäymiskaaren (myöhemmin OK) 17 luvun 25 §:ään johtaa siis poikkeamiseen aiemmasta vapaasta todistusharkinnasta siitä huolimatta, että kyse on pääosin harkin-

nanvaraisesta asiasta ja että tuomioistuin yksin ratkaisee hyödyntämiskielon soveltamisen.

Keskusrikospoliisi huomauttaa mietinnössä todetun mukaisesti, että vaikka ehdotettu OK 17 luvun 25 § koskee sanamuotonsa mukaan tuomioistuinta, hyödyntämiskielto tulee rikosasiassa ottaa luonnollisesti huomioon myös jo esitutkinnassa ja syyteharkinnassa. Keskusrikospoliisi korostaakin, että esitutkinnan kannalta voi seurata ongelmallisia tilanteita siitä, että hyödyntämiskielto ratkaistaan viime kädessä vasta tuomioistuinvaiheessa. Poliisin ja muun esitutkintaviranomaisen on usein ratkaistava tiedonhankintaan liittyviä asioita yksittäisessä tilanteessa välittömästi ja puutteellisten tietojen valossa, kun taas syyteharkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä asian oikeudelliseen arvioimiseen on lähtökohtaisesti kattavammat tiedot ja enemmän aikaa.

Keskusrikospoliisi toteaa, että säännöksen mukaan hyödyntämiskieltoon johtava lainvastainen menettely ei ole rajattu vain viranomaismenettelyyn. Ongelmalliseksi voi siten muodostua esimerkiksi tilanne, jossa jokin kolmas taho on luovuttanut lainvastaisesti hankkimansa todisteen esitutkintaviranomaiselle ja esitutkintaviranomaisella ei ole tiedossaan sitä, että todiste on hankittu lainvastaisesti. Menettely saattaa käydä ilmi vasta myöhemmin tuomioistuinkäsittelyssä, vaikka saatua todistetta on jo mahdollisesti käytetty jopa keskeisenä perusteena esitutkinnassa käytetyille pakkokeinoille lisätodisteiden hankkimiseksi. Tässä tilanteessa epäselväksi ja tulkinnanvaraiseksi jää se, miten näin hankittujen lisätodisteiden hyödynnettävyyttä todisteina tulee arvioida, etenkin, kun näille pakkokeinoille on voinut olla jopa tuomioistuimen lupa.

Ehdotetun OK 17 luvun 25 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuin ei saa hyödyntää todistetta, joka on saatu kiduttamalla. Näiltä osin on huomattava, että kiduttamisen ja todisteen hankinnan välillä täytyy kuitenkin voida osoittaa kausaalisuus / syy-yhteys. Lisäksi Keskusrikospoliisi korostaa, ettei kiduttamista ja esitutkintalain 24 §:ssä säädettyjä kuulustelussa sopimattomia keinoja ja menettelytapoja tule sekoittaa keskenään.

Keskusrikospoliisi katsoo, että ehdotetun OK 17 luvun 25 §:n 2 momentin perustelut lainvastaisesti hankitun todisteen hyödyntämättä jättämiselle ovat joltain osin epämääräiset. Mietinnössä nimittäin todetaan (s. 121, 4. kappale), että 2 momentti koskisi lähtökohtaisesti kaikkia lainvastaisesti saatuja todisteita eli myös kielletyin mutta sanktioimattomin menettelyin saatuja. Keskusrikospoliisi painottaa, että tiedonhankinnan lainmukaisuuteen voi liittyä paljonkin tulkinnanvaraisuutta. Sen johdosta on kohtuutonta, että hyödyntämiskieltoa voitaisiin soveltaa myös ei-sanktioitujen menettelyjen osalta. Säännöksen selkeärajaisuuden näkökulmasta hyödyntämiskielon asettamisen tulisi olla mahdollista vain sellaisten todisteiden osalta, jotka on hankittu laittomasti ja sanktoidulla menettelyllä.

Keskusrikospoliisi toteaa lisäksi, että todiste on voitu hankkia kansainvälisen yhteistyön puitteissa ulkomailla sellaisin kyseisen maan lainsäädännön mukaisin laillisin keinoin ja menettelyin, jotka eivät Suomessa ole lain mukaan mahdollisia tai jotka olisivat Suomessa lainvastaisia. Mietinnössä ei ole Keskusrikospoliisin näkemyksen mukaan arvioitu lainkaan sitä, miten

todisteen hyödyntämiskieltoa tulisi tällaisessa kansainvälisiä elementtejä sisältävässä tilanteessa soveltaa.

Ehdotetun OK 17 luvun 25 §:n 3 momentti käsittelee tilanteita, joissa muussa viranomaismenettelyssä, kuten verotusmenettelyssä, on annettu lausumia tai luovutettu asiakirjoja, jotka voivat saattaa henkilön syytteen vaaraan. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaan tällaisia lausumia tai asiakirjoja ei saa käyttää näyttönä rikosasiassa, jos lausumia annettaessa tai todisteita luovutettaessa asianomaista henkilöä epäillään rikoksesta tai muuten olisi vireillä rikosasia, jolla on asiallinen yhteys muussa viranomaismenettelyssä selvitettäviin seikkoihin.

Keskusrikospoliisin tulkinnan mukaan 3 momentin mukainen kielto merkitsee käytännössä sitä, että mikäli vireillä olisi rikosasia, jolla olisi asiallinen yhteys verottajalla selvitettävänä oleviin seikkoihin ja henkilö kertoisi tapahtumienkulun sekä toimittaisi verottajalle kaiken asiakirja-aineiston, yhtiön kirjanpidon, hallintoasiakirjat, kirjeenvaihdon ja muun aineiston, joka liittyy rikosasiaan, tätä aineistoa ei voitaisi käyttää näyttönä rikosasiassa. Asiakirjat jäisivät tuolloin rikosprosessin ulkopuolelle ja siinä hyödyntämättä.

Keskusrikospoliisi katsoo, että 3 momenttiin kirjatut ilmaisut *"tai muuten olisi vireillä rikosasia"* ja *"asiallinen yhteys muussa menettelyssä selvitettäviin seikkoihin"* tekevät asiasta käsitteellisesti erittäin laajan. Momentin ilmaisut vaikuttavat tiukemmilta tulkintoilta kuin ihmisoikeustuomioistuimen kannanotoissaan edellyttämät *"verotusmenettelyn rangaistusluonteisuus"* ja *"samaa varallisuutta"*, mikä saattaa johtaa joissain tapauksissa edellä kuvattuun menettelyyn rangaistuksen välttämiseksi.

Keskusrikospoliisi huomauttaa, että laajan veronkiertojärjestelyn selvittäminen edellyttää esitutkinnan toimittamista. Mikäli esitutkinnassa saadaan kotietsinnällä tai muutoin hankituksi asiaan liittyvää aineistoa, verottaja tekee sen perusteella verotarkastuksen. Tällaisessa tilanteessa suunnitelmallisesti toimiva epäilty voi hyvissä ajoin piilottaa aineiston ja toimittaa sen siten itse selvityksenä verottajalle, jolloin kyseistä aineistoa ei enää voitaisi hyödyntää rikostutkinnassa. Tällaisessa tapauksessa epäilty luonnollisesti ottaisi vastaan veronkorotukset ja muut vastaavat seuraamukset.

Keskusrikospoliisin näkemyksen mukaan hallinnolliseen sanktioon tähtäävän menettelyn ja rikosprosessin välillä on tehtävä valinta. Tämän valinnan tekeminen ei kuitenkaan saisi johtaa tilanteeseen, jossa törkeänkin rikoksen sisältävä menettely voidaan taktikoimalla saada käytännössä automaattisesti rikosprosessin ulkopuolelle.

Edellä selostetun perusteella uudistuksessa tulisikin harkita sitä, voitaisiinko asiakirjat jättää hyödyntämiskielton ulkopuolelle niiltä osin kuin niitä ei ole laadittu siihen verotusmenettelyyn liittyen, josta on vireillä esitutkinta. Tällaisia asiakirjoja olisivat esimerkiksi yhtiön kirjanpito- ja hallintoaineisto sekä yhtiön veroilmoitukset. Tätä voidaan perustella sillä, että kirjanpito- ja muu asiakirja-aineisto tulee joka tapauksessa laatia kirjanpito- ja verolakiin perustuvien velvoitteiden perusteella yhtiön toiminnan laillisuuden arvioimiseksi siitä riippumatta, onko toimintaan liittyen vireillä rikosprosessi/esitutkinta.

Lisäksi Keskusrikospoliisi katsoo, että prosessin varmuuden, nopeuden ja kustannustehokkuuden turvaamiseksi sekä oikeussuojakeinojen väärinkäytösten välttämiseksi todisteiden hyödyntämiskieltoa koskevat väitteet ja vaatimukset tulisi esittää heti, kun niihin on aihetta ja viimeistään asian valmisteluistunnossa sillä uhalla, että oikeus vedota kyseisiin seikkoihin menetetään.

Keskusrikospoliisin näkemyksen mukaan on syytä pohtia, miten ehdottomasti ja johdonmukaisesti hyödyntämiskieltoa tulee soveltaa samaan asiaan ja todisteseen liittyvissä eri oikeusprosesseissa. Jos todisteen katsotaan olevan hyödyntämiskiellon alainen rikosprosessissa ja tämä johtaa asianomistajan korvausvaatimusten hylkäämiseen, voiko asianomistaja kuitenkin pätevästi käyttää siviiliprosessissa samaa rikosprosessissa hyödyntämiskiellon alaiseksi katsottua todistetta. Tässä yhteydessä on huomioitava, että hyödyntämiskiellon asettaminen on harkinnanvaraista ja näin ollen eri tuomioistuimet saattavat arvioida väitettyä lainvastaisuutta eri tavoin ja päätyä jopa päinvastaisiin ratkaisuihin.

Edellä selostetut näkökohdat huomioiden Keskusrikospoliisi katsoo, että vaikka todisteen hyödyntämiskiellossa on kyse uudesta säännöksestä, mietinnössä ei ole riittävällä tasolla selvitetty ja arvioitu sitä, mitä käytännön ongelmia kyseinen kielto mahdollisine kerrannaisvaikutuksineen voi aiheuttaa.

Lisäksi Keskusrikospoliisi toteaa havaintonaan, että mietinnössä keskitytään korostuneesti syytetyn oikeuksien edistämiseen. Esimerkiksi OK 17 luvun 7 §:n osalta mietinnössä todetaan (s. 81), että tuomioistuin voisi määrätä todistajan kuultavaksi, jos on todennäköisempää, että kertomus koituu syytetyn eduksi kuin hänen vahingokseen. Keskusrikospoliisin näkemyksen mukaan tässä suhteessa tietyt säännökset voidaan nähdä ongelmallisiksi asianosaisten puolueettoman ja tasapuolisen kohtelun näkökulmasta.

Anonyymi todistelu

Keskusrikospoliisi pitää välttämättömänä uudistuksena mietinnössä ehdotettua mahdollisuutta anonyymiin todisteluun. Keskusrikospoliisin näkemyksen mukaan poliisin toiminnan kannalta tämän aihepiirin keskiössä ovat poliisin käyttämät tietolähteet sekä peitetehtävissä toimivat henkilöt. Vuonna 2014 voimaantulevien poliisi- ja pakkokeinolakien ilmoitusvelvollisuuksia koskevien uusien säännösten myötä poliisin käyttämien tietolähteiden ja peitetehtävissä toimivien henkilöiden todennäköisyys joutua todistajiksi oikeudenkäynteihin tulee kasvamaan.

Keskusrikospoliisin arvion mukaan on myös odotettavissa, että varsinkin järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvilla syytetyillä on hyvin matala kynnys haastaa tietolähde ja/tai peitemies oikeuteen todistamaan jo pelkästään so-luttautumisen ja tiedonhankinnan laajuuden paljastamiseksi.

Keskusrikospoliisi toteaa myös, että mietinnössä on arvioitu anonyymien todistelun käyttöä talousrikostutkinnassa ja päädytty esittämään, ettei anonyymien todistelun soveltamista tulisi ulottaa talousrikoksiin. Mietinnössä tä-tä on perusteltu muun muassa sillä, että verovirkailijoiden julkisesta ase-

masta johtuen heitä on vaikea tehdä anonyymeiksi. Keskusrikospoliisi pitää kuitenkin huomionarvoisena sitä, että toisaalta mietinnönkin mukaan anonyymi todistelu soveltuisi myös talousrikoksiin silloin, kun niihin liittyy huum- tai väkivaltarikoksia.

Keskusrikospoliisin näkemyksen mukaan tulee kiinnittää erityistä huomiota mietinnön liitteenä olevaan sisäasiainministeriön ylitarkastaja Marko Meriniemen eriävään mielipiteeseen, joka käsittelee anonyymiä todistelua muun ohella myös peitepoliisin tehtäväkentän näkökulmasta. Eriävän mielipiteen mukaan toimikunnan anonyymille todistamiselle ehdottamat käyttöedellytykset on asetettu liian tiukoiksi ja niitä tulisi arvioida uudelleen. Meriniemi tuo eriävässä mielipiteessään esille muun muassa sen, ettei mietinnössä ehdoteta anonymiteetin sallimista poliisimiehelle tilanteessa, jossa poliisimiehen henkilöllisyyden salaamista tarvittaisiin käynnissä olevan peitet toiminnan jatkamisen turvaamiseksi. Eriävän mielipiteen mukaan anonyymitodistelu tulisi ulottaa kattamaan poikkeuksetta kaikki ne tapaukset, joissa peitepoliisin edellytetään todistavan. Tähän liittyen Meriniemi toteaa, että todistelutoimikunnan mietinnössä valeosto- ja peitet toiminnan käyttöedellytykset poikkeavat merkittävästi anonymiteetin myöntämisen edellytyksistä, mitä voidaan pitää ongelmallisena erityisesti peitepoliisin turvallisuuden kannalta. Meriniemi katsoo, että vaikka anonyymina todistamisen tarve ei olisikaan erityisen laajamittaista, se voi yksittäisissä tapauksissa olla sitäkin tarpeellisempaa.

Keskusrikospoliisi yhtyy Meriniemen eriävässä mielipiteessään esittämiin näkökohtiin ja pitää erittäin tärkeänä näiden seikkojen huomioimista tulevassa lainsäädännössä.

Viranomaisen antama asiantuntijalausunto

Keskusrikospoliisin rikostekninen laboratorio (myöhemmin RTL) antaa rikosten esitutkintaan liittyviä lausuntoja esitutkinnan ja rikosprosessin tarpeisiin. Keskusrikospoliisin näkemyksen mukaan RTL:n lausunto ei ole kenenkään yksittäisen henkilön antama asiantuntijalausunto taikka yksittäisen asiantuntevan todistajan antama lausunto, vaan viranomaisen antama asiantuntijalausunto. Tämä jaottelu perustuu nykyisen OK 44 §:n tulkintaan, jonka mukaan asiantuntijana voi olla viranomainen tai yksityinen henkilö. Asiaan liittyy myös korkeimman oikeuden ratkaisu KKO:1999:74.

RTL:n nykykäytännön mukaisesti sen lausuntoihin kirjataan aina päivystäjän yhteystiedot, jolta saa tarvittaessa lisätietoja kyseiseen lausuntoon liittyen. RTL:n lausunnoissa ei siis mainita kenenkään yksittäisen asiantuntijan nimeä ja hänen yhteystietojaan, vaan yhteydenottojen tulee tapahtua yksinomaan päivystäjän kautta. Jos asiantuntija halutaan kutsua oikeuteen antamaan lisätietoja, päivystäjä ilmoittaa, kuka RTL:n asiantuntijoista on sopivin henkilö antamaan lisätietoja kyseisestä todistusteemasta.

Edellä mainittu lausuntokäytäntö perustuu siihen, että joissakin tapauksissa oikeuteen on aiemmin saatettu kutsua lausunnon allekirjoittanut henkilö, jolla ei ole kuitenkaan tosiasiallisesti ollut mitään tekemistä juuri kyseiseen todistusteemaan liittyvän teknisen tutkimuksen kanssa. Näin voi tapahtua etenkin silloin, kun tekniseen tutkimukseen sisältyy useita eri osavaiheita, joissa tutkimukset tekevät tosiasiallisesti eri henkilöt. Tämä seikka huomi-

oiden Keskusrikospoliisi pitää perusteltuna sitä, että sen jälkeen, kun lausuntoon liittyvä todistelun kohde on yksilöitynyt, RTL:ssä on päivystäjän toimesta mahdollista selvittää se, kenellä tutkimuksen suorittamiseen osallistuneella henkilöllä on parhaat edellytykset lausua todistelun kohteena olevasta seikasta tai yksityiskohdasta. Tätä näkemystä puoltaa myös asian selvittämisen intressi ja rikosprosessin häiriötön eteneminen.

Mietinnössä on (s. 132) esitetty, että jos lausunnonantajana on viranomais-
nen, lausunnossa tulisi yksilöidä, keneltä luonnolliselta henkilöltä voi tarvittaessa saada lisätietoja, jos asiassa on tarpeen järjestää suullinen kuultelu. Keskusrikospoliisin näkemyksen mukaan edellä selostettu RTL:n lausuntokäytäntö täyttää edellä mainituin perustein tämän todistelutoimikunnan mietinnössä asetetun edellytyksen.

Lisäksi Keskusrikospoliisi pitää asianmukaisena muutoksena mietinnössä esitettyä uudistusta, jonka mukaan asiantuntija todistaisi oikeudenkäynnissä jatkossa aina asiantuntijana eikä todistajana siitä riippumatta, onko hänet nimennyt tuomioistuin vai joku asianosaisista.

Keskusrikospoliisin päällikkö
Poliisineuvos

Rauho Ranta

Rikostarkastaja

Pirkka Kuusela